

Záhada zla

Lucifer a Ahriman

Poslední prosba hlavní modlitby křesťanství, Otčenáše, zní: „zbav nás od zlého!“ K velkým neduhům, s nimiž se setká asi každý člověk během života, patří - kromě nemoci a neštěstí - zlo. Kdo nebyl alespoň jednou okraden, obelhán nebo podveden? Jak často musíme hledět na ještě horší chování jiných lidí, které pocítujeme jako nečisté, nepoctivé, nemorální nebo zlovolné! V extrémních případech mluvíme o šejdířích, hanebnících, zločincích nebo o vrazích jako o původcích zla a zlosynech. Tito mohou natolik překročit chování, které očekáváme od svých spolubližních, že je dokonce označíme za surovce.

Život lidstva je skutečně na celém světě každodenně postižen tisícerými nelidskostmi. Ty se staví zničujícím způsobem proti úsilí o soužití lidí ve smyslu dobra ve všech malých nebo velkých souvislostech. Tím se spojuje otázka podstaty zla s otázkou smyslu života, který je zásadně zpochybňován nepopíratelnou existencí zla.

Mnozí velcí myslitelé, filosofové a církevní učitelé přemýšleli o podstatě zla; navíc učení o pádu do hříchu a hřešení, tedy o lidech propadlých zlu, tvoří podstatný obsah křesťanské věrouky. Zde k tomu v jednotlivostech nelze přistoupit. Ale nikdo nebude s to sledovat vážně otázku o původu zla, aniž by - snad s hrůzou - nemusel poznamenat, že zárodek zla leží zjevně v každém jednotlivém člověku. Toto tedy nemůže a nesmí být přehlíženo u nás samých při úsilí o prohloubené a požadované poznání sebe sama.

Díváme-li se na etické nebo morální zlo, které se odhaluje v morálně zavrženíhodných jednáních, narazíme zprvu více na jeho psychologickou stránku v nitru člověka. Proti ní stojí otázka po objektivní skutečnosti zla v metafyzickém smyslu, které má svůj původ v bytosti odporující Bohu. Biblická personifikace zla v podobě ďábla a démonů se šíří ve všech předkřesťanských náboženstvích až k mytologickým formám v obrazech nestvůr jako hadů, draků a jiných.

V anthroposofii jsou k dispozici podstatné výpovědi o vnitřní i mimolidské stránce problému. Všechny ale vrcholí ve třetí straně. Duchovní věda hovoří o *dvou* v polaritě stojících způsobech zla, o luciferské a ahrimanské moci pokušitelů. I když se tato dvojí tvář zla objevila již v mytologických představách, k čemuž se ještě vrátíme, chopil se Rudolf Steiner jako první v novověku této polaritě a vylíčil ji v pojmově jasné formě. Tím byl dán lidstvu do rukou nezbytný klíč k době odpovídající formě poznání zla.

Ve vlastní duši může být pozorován nejen základ ke zlu všeobecně, nýbrž také uvedená dvojnost. Ten, kdo si tuto polarizaci uvědomí prožitkem, najde přechod k jejímu pojmovému pochopení v duchovně vědeckém smyslu. V duševním životě člověka se projevuje v myšlení, citění a chtění, protože všechny tyto síly jsou ohroženy zlem a souvisejí s možností odchýlit se od „zlaté střední cesty“ napravo nebo nalevo. Další poukazy by měly podnítit k sebezpozorování v tomto směru.

Naše myšlení musí stále usilovat o jasnost, střízlivost, logiku a věcnost. Přináší-li rhlhavé, nejasné nebo dokonce fantastické představy, potom propadlo nelogičnosti a iluzorní nevěcnosti. Na druhé straně vede příliš velká „přesnost“ k pedanterii nebo k náruživosti ke kritice a může končit v úzkoprsosti, paličatosti a jednostrannosti. Tak je například materialistické pojetí světa výrazem jednostranného myšlení, které ve své nepohyblivosti není s to přiblížit se duchovní straně světa. Takto viděno je každý hledač pravdy postaven před nebezpečí sebeklamu ve formě iluze nebo omylu.

V oblasti citění nemusí být hledán střed jen v kolísání mezi „nebetyčným jásosem“ a „smrtnou trudnomyslností“, nýbrž také mezi přepjatostí a lhostejností, nebo důvěřivostí a nedůvěrou. Sklon k šetrnosti se může zvrhnout v lakotu, štedrost v marnotratnou náruživost. Slovo Gemut (srdečnost, citlivá mysl) pochází od Mut (odvaha), prášily našeho citění. Ta mizí při úzkostlivosti, strachu a zbabělosti, nebo přehání k bujnosti, šílené odvážnosti a aroganci. Pravá srdečnost musí od sebe oddělit nemi- losrdnost nebo uzavřenost, stejně jako přílišnou měkkosrdcatost

&

a otevřenost srdce. Domýšlivost, pýcha, sebechvála a nafoukanost ohrožují zdravý sebecit. Na druhé straně je naše sebedůvěra vystavena nebezpečí, které s sebou nesou pocity nejistoty, méněcennosti nebo dokonce zoufalství. Ke zbožnému, věřícímu srdci se jako nepřátelská dvojice opětovně staví pověra, nevíra.

Na podobné protiklady a možnosti zbloudění narážíme také v oblasti vůle. V každodenní práci platí osvědčovat zdatnost a píli. Nadto musí být v celkovém chování se ke světu nalezen správný střed mezi „náruživostí k zemi“ a „útekem ze světa“, nebo také mezi žádostivostí a askezí. Kdo se zdá být obrněn proti těžkopádnosti a lenosti, bude snad o to více ohrožen sklonem k nadměrnému podnikání, horlivosti a štvání. Volně slabý člověk je v nebezpečí příliš silně se oddat všelijakým vlivům okolí, nebo jim zcela propadnout, jak tomu je především při ohrožení náruživostí k potravinám a poživatinám, nebo při touze po radovánkách a rozptýleních všeho druhu. Tyranský druh „násilníka“ opět hrozí svou přílišnou vůli vnucovat svým bližním a olupovat je o jejich svobodu, což může v případě diktátora nebo systému založeného na teroru nabýt ničivého rozsahu.

Jmenované tři duševní činnosti často spolupůsobí. To platí především o našem usuzování, které hluboce ovlivňuje naše jednání v praktickém životě a tím také náš osud. Tak jsou pro všechny naše kroky a rozhodnutí v životě, které vyžadují důkladnou tvorbu úsudku, nutné nejen logika, nýbrž také cit pro pravdu a nasazení celé naší životní zkušenosti. Ale také zde platí uzavřít cestu absolutnímu chybění úsudku a předsudkům a namáhavě vytvořit vlastní schopnost úsudku. Souzvuk citu a vůle se naproti tomu musí velmi často chránit před protikladem fatalismu a fanatismu.

S ohledem na zde se ukazující dvojnost odchylek, které se mohou kdykoliv vystupňovat ve vlastní zlo, můžeme člověka na jeho životní cestě srovnávat s tanečníkem na laně nebo s chodcem po hřebenu hor, který se pouze díky největší ostražitosti a obratnosti může ochránit před násilími, která se ho pokoušejí stáhnout dolů do hlubiny vpravo nebo vlevo. Je to já jako místo pramene poznání, osvícení a morality, které se v neustálém zápasení se zlem cítí být vyzýváno k nastoupení a udržování zlaté střední cesty, která je přiměřená jeho zdravému vývoji. Skutečně je tato vznikající a tvořící se bytost já vlastním *místem útoku pro zlo*. Protože jednotlivé zvíře jako pravá druhová bytost nemá já,

nevynořuje se ve zvířecí říši problém zla jako *morální* otázka. Pavouka, který v jeho takřka neviditelné, chytře utkané síti chytá hmyz jako potravu, nebudeme nazývat záluďným nebo lstivým. Stejně tak málo označíme lva, který díky svému instinktu roztrhá antilopu, za vraha. Teprve pohledem na individualizující se duchovnost v jáství člověka získáme měřítko pro všemi barvami hrající podstatu zla, které je tak naléhavě potřebné. Zřejmě musí být za zlo označeno vše, co překáží vývoji já nebo se ho pokouší zastavit, aby zfalšovalo nebo zatemnilo cíl tohoto vývoje daného božským světem.

Polem působnosti zla je ale sama lidská duše, která je s astrálním tělem zvířat příbuzná, ale ne shodná. Tento bytostný článek člověka dosahuje dolů do nevědomých hloubek života, až do fyzického těla. Z této oblasti s tělem spojených instinktů, pudů, žádostivosti a agresivit stoupají především pokušení, která ohrožují já a svádějí k požitkářství, ztrátě sebeovládání nebo k něčemu horšímu. Přesto k nám náležející „nižší přirozenost“ jako taková nesmí být pokládána za zlo. Já je silou své schopnosti vzpomínky schopné vytrhnout minulosti prožitý zážitek rozkoše, vnitřně si ho představit, a tak ze své strany, ze strany duševně-duchovní, probudit přání nebo žádost. Kromě toho staví síly rozumu do služeb mnohostranného stupňování možností požitků a dostává se tak do nebezpečí být „zvířetější než každé zvíře“. V rafinovaném požitku, který je zaviněn jen požitkem, nalézá ovšem zlo velké pole pro útok. Osvobozen o přírodní svázanost zvířete, jehož jednání je moudře řízeno instinktem, vstupuje jástvím obdařený člověk do oblasti nebezpečí svévole, kde mu absence pravidel a nestřídmost hrozí všemi svými následky. V při tom vznikajícím sobectví, praz- lu egoismu, takový člověk ve skutečnosti vůbec nehledá svoji původní osobnost, nýbrž míjí cíl pravého sebeuskutečnění.

V tomto psychologickém uvažování vyvstávají mimořádné těžkosti mezi záhadným obsahem naší „nižší přirozenosti“, která je přece životně nutná, a mezi já. Teprve v tomto poli napětí mezi pudem a rozumem se vyvíjí zlo. Psychologie, která se orientuje na materialisticky zdůrazňovanou evoluční teorii a výzkum chování, musí s určitou nutností zlo podceňovat. Dostává se do situace zlo

nivelizovat, nebo se k němu stavět bezstarostně. Proč by se u člověka, je-li skutečně jen exemplářem *jednoho* z mnoha druhově příbuzných vyšších savců, mělo objevit něco zcela nového, „zlo“? Může se potom přece jednat jen o „takzvané zlo“, které je vlastně zcela přirozené a které se musí člověku jen přibásňovat ve smyslu Skinnerovy školy a jeho knihy „Mimo svobodu a důstojnost“.

Pro takové pojetí je právě nastolená základní otázka po možné mimolidské bytostnosti zla v tradičním a biblickém smyslu bezvýznamná, nebo nesmyslná. Ale také křesťanská teologie stojí dnes při objasňování původu a podstaty zla před skoro neřešitelnou úlohou. Bohužel i v této oblasti se ukazuje na začátku tohoto spisu líčená rozervanost a protikladnost pojetí v otázce bytí, tolik se dotýkající člověka. Ty se táhnou dvoutisíciletým zápasem západního křesťanství o tento problém a sahají od „neexistence“ nebo neplatnosti zla až ke skutečnosti andělských bytostí, které kdysi padly a zůstaly odpadlými. Tak před několika málo lety, při vzplanutí diskuse o exorcismu, tedy v otázce o oprávněnosti a možnostech vyhánění zlých duchů, papež vysvětlil „ex cathedra“: zlo budiž stále stejně pojímáno bytostně a ďábel nebo odpůrce a jeho spřežení osobně představováni. Tím byly příslušné obsahy dogmaticky zajištěny. Několik let předtím naproti tomu teologové anglikánské církve odstranili učení o ďáblu z obsahu tamnějšího katechismu. Byli toho názoru, že není možné na dospívající mládeži poctivě požadovat takové pro moderní vědomí dlouho překonané představy. Skutečně se zde jedná o pravou hraniční otázku. Není ji možné řešit prostředky rozumu vázaného na předmětné vědomí moderního člověka.

Vzhledem ke skutečnosti, že zlo ve 20. století, věku dvojí světové války, nabylo apokalyptického rozsahu a jeho překonání se stalo pro každého člověka naléhavou otázkou existence, byla také zde více než zřejmá nutnost časem požadovaného překročení hranice. *Walter Nigg* zastává ve své nedávno vydané knize „*Ďábel a jeho služebníci*“ mínění, že se tento problém odehrává na „transpersonální rovině“ a ve své „příšernosti... by byl přesahující hraniční otázkou“. Píše: *Hraniční problémy jsou otázky, které překračují lidské možnosti myšlení, při nichž přestává smysluplný rozhovor. Hraniční otázky překračují lidskou kompetenci a zůstávají, jako mnohé jiné problémy,*

)

tam zařazené. Je to skutečně možné, vzhledem k bídě a nesnáším lidstva? Není to falešná skromnost, která osudovým způsobem podceňuje vývojové možnosti člověka, když autor pokračuje: *Toto stanovisko ukládá skromnost, která si nad citem kreatury člověka bere odpovědnost. Nesmíme se zavázat k nijakým hraničním přechodům, jinak se octneme na závrtných scestích.* Ale nevydalo se lidstvo, fascinované moderní technikou, již dávno v jiné formě na taková „scestí“, která vyžadují odvahu k hledání a používání zcela nových cest ve smyslu moderní duchovní vědy? Pouze takové hranici překračující cesty povedou k poznání nadsmyslových souvislostí, které se mohou přiblížit zdánlivě neřešitelnému problému zla.

Odpověď duchovní vědy nás v této oblasti odkazuje na poznatelnou existenci nadlidských bytostí. Sdělení takových pozorování je oproti jiným obsahům daleko více vystaveno nebezpečí být chápáno jako jen prosté převzetí překonaných tradic nebo jako „anthroposofická ideologie“ a dogmatika. Uznání zla v postavě duchovní bytosti předpokládá, že si poznání hledající vypracoval živý pojem o bytostnosti ducha tam, kde je to z nejvlastnější zkušenosti možné. Tohoto může být dosaženo v krocích pravého sebevědomí, jak jsme ukázali v úvodu tohoto spisu, a může to ve smyslu době odpovídající teorie poznání vést k pochopení ve smyslově osvobozeném myšlení činné bytosti já. K vnitřní vedoucí síle já jsme se již na začátku této kapitoly přiblížili, když jsme v myšlení, cítění a chtění hledali instanci, která má přehled o nebezpečích odchylek ve dvojnosti duševních slabostí a je s to je řídit. Aby bylo možno pochopit zlo *bytostně* - ať již zprvu jen pojmově - je nutné počáteční přistoupení k vnitřnímu pramenu světla pravdy a k původu dobra. Bez tohoto hlubšího vědomého setkání s naší vlastní bytostí se ihned povzbuzuje nevíra a pochybnost, chceme-li pochopit zlo v jeho bytostném, entelechiálním charakteru. To byl také důvod, proč jsme již ve II. kapitole vyzdvihli, že k prvním zkušenostem duchovního žáka patří ty, které se týkají jeho vlastní bytosti já, ve kterou se mění pouhé představy já, vedle uvědomění si jiných, výše stojících bytostí nebo entelechií.

Nastoupení stezky poznání k nadsmyslovému světu je spojeno s velkými vnitřními zkouškami. Na prahu k duchovnímu světu stojí přece žák před otřesnou zkušeností, že se setká s *bytostmi*, které

stojí v jakémisi druhu nepřátelství k těm bytostem, které chtějí sloužit zdravému pokroku stvoření. Přistoupí k člověku ze dvou navzájem si odporujících stran, s násilím plným pokušení a svůdnými vlastnostmi, a jsou dle spirituální tradice označovány jako *luciferští* a *ahrimanští* duchové.

Lucifer se ukazuje jako pokrytecký duch světla, který má požitek ze slunce vlastního lesku a vlastní krásy, je plný ješitnosti, která boří veškeré lidské rozměry. Působí více z nitra skrze vášně a s krevními procesy spojeným temperamentem vůle dovnitř člověka. Prokazuje se jako osnovatel všech těch duchů, kteří oslovují ješitnost člověka, přehánějí a vedou člověka k iluzím. Chtějí člověka odcizit pozemským úlohám a vývojovým cílům a předčasně ho včlenit do své světelné říše.

Ahriman je naproti tomu prožit jako duch, který je nadán lidské pochopení přesahující a pronikající, ale chladnou inteligencí, kterou však v sobě žádostivě uzavírá. Oproti Luciferovi se proto objevuje jako duch temnoty a odporů, který by lidské duši chtěl zatemnit a uzavřít přístup k duševně-duchovnímu světu, aby její vědomí stále více připoutal a omezil na fyzickou tělesnost. „Kníže tohoto světa“ přistupuje proto k člověku více z vnějšku, skrze fyzický vjem a přes nervově-smyslový systém člověka, a pokouší se vplížit do jeho myšlenkových zvyklostí. Ahriman a jemu příbuzné duchovní bytosti hledají, jak zvláště zatvrdit myšlení a učinit je jednostranným tím, že ho odtrhnou od citu pro pravdu a svědomí, tedy od sil srdce. V myslí člověka, který se více nebo méně cítí osamocen vůči tomuto vycházejícímu odcizení oproti jeho božsky-duchovnímu původu, vzniká *strach a hrůza!* Ty jsou příbuzné s již odkrytými duševními slabostmi jako malomyslnost, rezignace a deprese, což jsou hlavní nástroje ahrimanské působnosti.

V mysterijních a duchovních místech všech dob bylo známo, že mocnosti pokušitelů svádívě přicházejí k člověku především při překročení prahu k duchovnímu světu, aby v tomto rozhodujícím okamžiku zabránily jeho vyššímu vývoji. Právě tím ale mohou být poznány a odmítnuty. Právě tímto způsobem získané zkušenosti s bytostným zlem přešly do obrazného světa mytologie, která tedy byla prostoupena spirituální pravdou. Dvojitá tvář zla v ní znovu zasvítla, a proto také může duchu odcizenému vědomí nové doby po

moci při pochopení této neobvyklé představy, která však odpovídá závažné skutečnosti. Přístupme proto krátce k těmto obrazům zla.

Velká řecká Homérova báseň *Odysseia* je, hlouběji zkoumáno, obrazným líčením cesty zasvěcení s jeho rozmanitými zkouškami. *Odysseus* musel mimo jiné uřídit svoji loď v mořské úžině mezi vysoko trčícími skalami, v jejichž dutinách řadí „hrůzu budící řvoucí bytost“, lidi požírající obluda *Skylla* a *Charybdis*, která pohlcuje klokotavé víření vody. Tímto obrazem *Skyll*y a *Charybdy* bylo celé staré řecké lidovým způsobem odkázáno na dvojitou povahu zla.

Lucifer byl prožíván u mnohých národů jako mocný, krásný, ale také jedovatý had. Objevil se již v Babylónii jako světový had *Tiámat*, v germánské *Eddě* jako moře obklopující had *Midgard* a ve starozákonním *Ráji*. Proti němu stojí u Germánů *Slunce* pohlcující vlk *Fenris* jako reprezentant temnot, který je v Egyptě líčen jako zloduch *Týfón*. Ten lstí usmrtí světelného boha *Osírida* a rozkouskuje jeho mrtvolu. Také ve Starém zákoně nacházíme jednoznačně, zvláště v knize *Jób*, dvojnost zla v obou nestvůrách *Livjatanovi* a *Behemótovi*. *Luciferský* charakter *Livjátana* vystupuje zřetelně v jeho vztahu ke světlu a ohni, když se říká:

Jeho kýcháním se rozžehává světlo, jeho oči jsou jak řasy jitřenky, z úst mu vycházejí pochodně, unikají ohnivé jiskry, z nozder mu vystupuje kouř jak z hrnce nad ohněm z rákosí rozdmýchaným, jeho dech rozžhavuje uhlí, z tlamy mu šlehá plamen, v jeho šiji dríme síla... 1
Netvor Behemót naproti tomu se svým „mečovitým chrupem“ ukazuje znaky ahrimanského ztvrdnutí: Napřímí ocas jako cedr, šlachy jeho stehy jsou propletené, jeho kosti jsou bronzové válce, jeho hnáty jako železný sochor. 2

V Novém zákoně je označením *diabolos* (čert) a *satanas* (satan) ukázáno na dvojnost zla, která hraje roli již při příhodě pokušení *Krista*. Na stupňování zla, které se uskutečňuje oboustranným spojením *Lucifera* (had) a *Ahrimana* (drak), ukazuje kosmická dramatická *Apokalypsa* uprostřed 12. kapitoly:

*****9

1 *Jób* 41, 10-14, Bible, český ekumenický překlad, Česká biblická společnost 1998 (Pozn. vyd.: z této Bible i další citace)
2 *Jób* 40, 17-18

A strhla se bitva na nebi: Michael a jeho andělé se utkali s drakem. Drak i jeho andělé bojovali, ale nezmohli, a nebylo již pro ně místa v nebi. A veliký drak, ten dávný had, zvaný ďábel a satan, který sváděl celý svět, byl svržen na zem a s ním i jeho andělé³

V následujícím přístupme krátce ke v bibli líčenému pádu do hříchu, jak ho vidí duchovní věda. Právě u tohoto v mytický šat oděného dění se zvláště zřetelně ukazuje, že nejde o zbavení bible mýtů, nýbrž o prohlédnutí mýtu a o pochopení duchovního podkladu, které obrazně jasnozření nebylo ještě schopné vylicít v pojmové formě.

Tak by bylo nevhodné například chtít hledat ztracený ráj v nějaké geografické, snad klimaticky zvláště příznivé oblasti země! Jedná se spíše o líčení ještě „rajského“ stavu vědomí celého lidstva, ve kterém bylo toto spojeno s božskými duchovními světy a bytostmi sice bezprostředně, ale také ještě zcela nesamostatně. Byl to Lucifer, který působil do astrálního těla člověka tak, že na tento bytostný článek napojil klíčící základ já silněji, než bylo plánováno. Se slovy: *...otevřou se vám oči a budete jako Bůh znát dobré i zlé*,⁴ se pokusil probudit žádosti po zvýšené ješitnosti. Tehdy nastal útok na složení bytostných článků člověka, nacházejícího se ještě v jakémsi stavu dětství, který měl rozhodující následky pro celý zemský vývoj. Výše uvedená slova poukazují na nový způsob vnímání a poznávání, tedy na projev činnosti sil myšlení. Tím byl postaven - viděno medicínsky - problém z hlediska nauky o člověku a fyziologie, který se týká užití fyzických smyslů a mozku. Jedná se zřejmě o hluboko zasahující změnu prožívání okolí, tedy o změnu stavu vědomí člověka vůbec. Jeho duševně-duchovní bytost byla luciferským pokušením vnořena hlouběji do éterného a fyzického těla. Došlo k urychlenému vtělení a zpevnění člověka. Ten tím byl poprvé relativně osamostatněn proti božskému světu, ale také od něho oddělen a silněji odkázán na prožívání vnější smyslové strany světa. Přirozeně dané původní jasnozření, kterému byl dostupný například lesk barev aurické schránky člověka, se postupně zatemňovalo a fyzické kontury zemského světa vystupovaly stále zřetelněji vpřed: *Uviděli, že jsou nazi*. Mohli spatřit ještě jen fyzické tělo! Ale také duchovní ucho pro harmonie sfér v duchovní oblasti

³ Zjevení Janovo 12, 7-9

⁴ První Mojžíšova 3, 5

souhvězdí ohluchlo. Mexický mýtus vyzdvihuje tuto stranu pádu do hříchu zřetelně do popředí. Bohové poslali posla k lidem s příkazem oslepit dýkou „třetí oko“ nacházející se uprostřed čela. Nechtěli dále strpět, aby téměř vševědoucí člověk viděl dovnitř hlubin vesmíru a země.

Ve vzpomenué Odyssei se tato vývojová událost lidstva zrcadlí v oslepení čelního oka obra Polyféma (obři byli mimo jiné obrazem pro dalekosáhlé původní vědomí lidí) pomocí žhavého kůlu *Istivého* Odyssea. Skutečně se pozvolna proměnilo přímé zření (řecký idein) duchovního světelného světa ve schopnost rozumu přinášet *ideje* a nadsmyslové slyšení nebo *vnímání* božského slova ve schopnosti rozumové moudrosti.⁵

Vyhnání z Ráje není jen jedinečnou událostí, nýbrž také obrazem dění, které provází celý lidský vývoj po tisíciletí a v něm dále působí. Zrcadlí se mimo jiné i v na začátku této knihy již líčené metamorfóze lidského vědomí, které se stále více zužuje na vnímání vnější fyzické strany světa a je pro ni stále bdělejší.

Tento sestup měl ale rozhodující následek: ahrimanská moc pokušitele mohla stále více a více zevně přistupovat k člověku a až do dneška stále silněji uplatňovat svůj vliv. Fyzickým polem působnosti ahrimanských duchovních bytostí, které jim bylo správně přiděleno, je především oblast světlu odcizené hmoty s její vypočitatelnou mechanickou a chemicko-fyzikální zákonitostí. Ahriman se tím zároveň stal pánem nad silami smrti stvoření.

Uvolnění člověka z rajskeho mateřského klína božských životních sil a tím podmíněná nemožnost moci nebo smět jíst plody ze „stromu života“ měly za následek oslabení a křehkost změněné lidské tělesnosti, která v této formě nebyla v Ráji předpokládána. Ta byla spoluurčena zákony konečnosti a ohraničenosti, prostorem a časem. „Adam a Eva“ podléhali stárnutí a stali se *smrtnými* bytostmi! Byli nyní navíc také vystaveni zásahu ahrimanských mocností smrti. Individuální, Luciferem předčasně způsobený vývoj lidí

na zemi by nadále nebyl možný, kdyby božské světy milostiplně nestvořily rytmus opakujících se zemských životů. Zemské narození, smrt a znovuzrození patřily od té doby k zemskému osudu lidského

⁵ v němčině *Vernunft, Vernehmen*

rodu vypadlého z rajskeho stavu. Zároveň se ale člověk mohl posmrtným návratem do duševně-duchovního světa zbavit - alespoň občas - zlobného vlivu Lucifera a Ahrimana a obdržet v něm, v duchovním životě mezi smrtí a novým zrozením, omlazující a vzhůru směřující impulzy pro svůj další vývoj. Toto spojení se s dobrem předpokládá ovšem „očistění“ od všech účinků a zbytků zla v „očistném ohni“, o němž jsme již mluvili.

Teprve od začátku novověku dosáhlo lidstvo svého vlastního nejnižšího bodu vyličeného sestupu. Poprvé vědomě došlo ve fyzické rovině světa k opravdu „nahé skutečnosti“. Téměř všechny staré jasnozřivé schopnosti, které byly k dispozici, například učedníkům Ježíše Krista nebo svátým ve středověku, vyhasly. Nejen trpaslíci a skřítkové z pohádek, nýbrž všechny duchovní tvořivé bytosti a božství samo zahalily svoji tvář před člověkem, nebo se od něho odtáhli. Ten vstoupil do jedinečného prostoru svobody bez boha a ducha, bez čistě smyslového vnímání a možnosti zážitků. Bez jeho vlastního přičinění zůstaly v temnotě všechny ve smyslovém světě dané a jsoucí duchovní souvislosti nebo nad ně ukazující duchovnost. Jen vlastní, *svobodná* výzva síle myšlení, která dřímá spolu s daným „božským světlem rozumu“, je s to tuto temnotu poznání projasnit, prohlédnout neprůhlednou situaci a otevřít duši světlu pravdy.

V tomto temném prostoru neznalosti, zprvu existující bezmyšlenkovosti a relativního chybění ducha, což mohlo vést až k vědomé bezbožnosti ateisty, leží v této formě prvotní možnost útoku Ahrimana jako pána temnot. Teprve se začátkem přírodovědeckého věku uhodila jeho vlastní, světově historická hodina svodu pro lidstvo. Je to jeho naléhání, aby byla duševní síla lidí zcela a úplně vázána na smyslově daný, fyzickým tělem se otevírající svět. Chtěl by především zabránit plnému užívání k sobě se obracející inteligence, a tak klamat nepovšimnutím si možnosti uchopit živého ducha myšlením. Ahriman je toho schopen více než síla myšlení, která je zaměřena jen na vypočítatelnou, mechanicky účinkující smyslovou stranu světa, nacházející tisícínásobné potvrzení správnosti a plodnosti v zázracích techniky. To vedlo k obrovskému sugestivnímu zpětnému působení: tento fyzický materiální svět se jeví typickému obyvateli Západu jako jediný skutečně existující, vše ostatní je ideologická nadstavba, iluzorní přání, sen nebo citová pomatenost.

Současně se jednostranně na materiální svět orientovaná inteligence přeměňuje ve vypočítavý intelekt, který je přiměřený anorganicky mrtvému světu. Je takřka již jen měsíčním odrazem své sluneční prášily.

Při přehledu o způsobu, jak lidstvo v posledních stoletích propadlo skrytým svodům Ahrimana, musí duchovní věda mluvit o druhém, nyní ale *intelektuálním pádu do hříchu* novověku, který doplňuje Luciferem zahájený morální pád do hříchu. Tento obnovený pád do hříchu není především žádným způsobem překonán, neboť zatím zcela nerozpoznaný kráčí denně tak dlouho dál, dokud ho lidstvo nepřivede do svého vědomí. Právě uvedené jednostrannosti myšlenkově filosofického vývoje lidstva jako nominalismus a materialismus, zejména ale intelektualismus, pozitivismus a redukcionismus, které vycházejí především z přírodovědecky orientovaného myšlení, musí být rozpoznány jako vržený stín duchů temnoty.

Luciferem byl vývoj lidstva zavedený do okliky, Ahrimanem hrozí vyústění do scestí, ano, dokonce do slepé uličky. Toto nebezpečí hrozí o to více, když se Lucifer a Ahriman stále více spojují. Výrůstky luciferského sobectví se bezohledně jako ostří nože uchopí chladného intelektu a jím přinesených technických prostředků, aby dosáhlo svých nedobrych cílů a ve stoupající míře mohlo holdovat požitkům a moci. Perfektní, technikou a inteligencí naplánovaná a provedená loupežná vražda je toho extrémním příkladem. Toto naznačené spojení odporujících si mocí však nabírá apokalyptických rozměrů, když je krví spojený nacionalismus nebo hospodářským egoismem prostoupený státní aparát bez spirituálního pozadí schopen chopit se organizačních forem nebo nástrojů smrti moderního zbrojního průmyslu.

Tato kapitola nemůže být ukončena, aniž by nebyla vznesena obtížná otázka po smyslu zla a možnostech jeho překonání. Můžeme doufat ve smyslu básnickových slov, že zlo je přece jen část „síly, která stále zlo chce, a přece činí dobro“? Jinými slovy: měla by pádem do hříchu vyvolaná oklika vývoje lidstva vést ke zkušenostem a výsledkům, které by bez jejího použití v této formě nemohly být dosaženy? Posuďme to přesněji.

Odtržení a odloučení člověka z božsky duchovní podstaty světů vedlo k osamostatnění, které teprve umožnilo vývoj opravdu svobodné, vlastního rozhodnutí schopné bytosti já. Světlo pravdy, vyrvané

temnotě a omylu, má zřejmě jinou kvalitu, než je bez vlastního přičinění proudící a darovaná světová moudrost. Myslící člověk cítí toto tajemství v malém, když k samým velkým záhadám bytí navíc vynalézá hádanky a řešením těchto svobodně postavených „sportovních úloh v myšlení“ získává radost a školí své myšlení. Podobným způsobem má nenávisti nebo sebelásce vyrvané dobro a čin vykonaný v zájmu spolublížních jinou kvalitu než čin bytosti, která by byla „automaticky“ překypělá dobrem. Především ale náš duch jako bytost já sám získá stoupající vědomí a s vytvořením plodů života, které musí být vyrvány odporu v poznání a jednání, zvýšenou duchovní přítomnost. Dovoďte opět příklad. Horolezec, který zdolá severní stěnu Eigeru s největší námahou a v nebezpečí života, má sice, když dorazí na vrchol, stejný výhled jako turista, který vystoupal pohodlnou a bezpečnou cestou z jižní strany, ale jeho životní pocit se změnil. Duševně dosáhl zvýšení svého sebevědomí a tělesně posílení své svalové síly. On sám se změnil.

Vpracováním zla se tedy země stala polem nejrozmanitějších zkoušek a osvědčení, které jsou s to zvýšit naše lidské bytí, obstojí-li odpovídajícím způsobem.

Na tomto místě poukážme ještě na jinou skutečnost, která ukazuje na smysluplné včlenění zla do celku stvoření.

Již při výkladech o Goethově nauce o metamorfóze bylo zřejmé, že každý vývoj života má zapotřebí polaritu. Pouze v napětí její polarity může nastat ono stupňování, které jsme pozorovali jako jasný vstup ideje jako zjevu a jako pravý, vyšší vývoj dotyčného organismu. V tomto smyslu jsme sledovali vyšší vývoj přírodních říší a stupňovitou stavbu bytostných článků člověka. Při tom již bylo naznačeno, že se člověk může cítit pánem ve volní oblasti jen tehdy, když zde se vynořující se pudy a touhy, podobné zvířecím, přetváří a překoná sebeovládáním a zřeknutím se. Měli jsme co do činění s polaritou mezi astralitou a jástvím ve volní oblasti. Při duchovně vědeckém výzkumu zla narazíme navíc na mimořádně překvapující a základní skutečnost, že totiž zlo samo vystupuje ve dvojité a navzájem protikladné tvářnosti. Také zlo podléhá tvořivému procesu polarity, který proniká celým tvořivým plánem. Že se tento zákon prokazuje jako nadřazený zlu, poukazuje na určení cíle božskými mocnostmi, které ho smysluplně naplánovaly a připustily. Tato myšlenka by mohla

sloužit jako podnět těm, kteří se chtějí vypořádat s těžkou otázkou o původu a přípuštění zla a jeho vztahu k božskému dobru. Každý člověk ale může ke zlu - aniž by je musel obhajovat - získat nový objektivní vztah, když je pojímá jako doplňkové, člověka zcela prostupující polárně orientované pole napětí, které v sobě skrývá možnost, tím, že se s ním vypořádá, vyroste nad sebe sama a rozvíjí základ vlastní vyšší osobnosti stále jasněji a silněji.

Jak se ale vypořádá lidstvo se zlem v budoucnosti, zvláště je-li právě zaměstnáno jeho vzestupem? Paušálně se to nemůže stát. První podnět k překonání zla může vycházet pouze od *každého jednotlivého* člověka, protože jeho já je bodem útoku. Od vítězství, které vybojuje jednotlivec nad zlem, se potom mohou šířit podněty vůči společenství, zařazení a uspořádání, která podněcují k dobru a jemu slouží.

Dvojnost zla přitom zřejmě vyžaduje také dvě zcela rozdílné cesty k jeho překonání. Proti zatemňujícím silám Ahrimana je žádoucí postupovat v pravém a prohloubeném sebevědomí, rozpomenout se na pravý základ lidského myšlení a uchopit ho. Zázitek, že v myšlení - v polaritě ke smyslové straně našeho tělesného lidského bytí - jsme s to uchopit duchovnost světa, je přitom rozhodující. Před světlem duchem prostoupené pravdy, která vznikla ze živého, skutečnosti odpovídajícího myšlení, uhne moc temnoty zpět. Vyhýbá se bdělé, o já opřené síle úsudku člověka, která je jako jediná schopná přemoci „intelektuální pád do hříchu“. Pozvolného přemožení Lucifera je naproti tomu možné dosáhnout

jen vytrváním v nejtěžším ze všech bojů, který vede k vítězství nad sebou samým. Před opravdovou skromností prohrátou moralitou se ukazuje Lucifer, drak veškeré samolibosti a sobectví, jako zcela bezmocný. Před leskem pravého zájmu o bližního a ze soucitu a lásky provedeného činu, který je zaměřen na neosobní cíle, bledne a zhasne jeho jiskřivý ohnivý žár.

Usilování o pravdu na cestě k moudrosti a konání lásky na cestě k dobru ale předpokládá, že se člověk krok za krokem učí vědoměji se spojovat se svým vyšším já, s bytostí já kráčející vpřed in- karnacemi, takže jeho duchovnost je stále více schopná zasvitnout v zemské tělesnosti. Myslicí, cítící a chtějící duše se potom přiměřeně proměňuje. Tím odhalený paprsek naděje vyrůstá z pohledu na božskými tvořivými bytostmi vytvořený praobraz člověka a jemu daný vysoký pozemský

cíl. Ale i když lidstvo může být v duchovně vědeckém smyslu pojato jako vznikající desátá hierarchie v chóru devíti stupňů andělských hierarchií, zůstává existence skličující otázky, zda se člověk ukáže být vůbec schopný čelit převaze zla. Přiměřeně k andělům se ve vývoji ještě neukončená bytost já nachází na nejnižším stupni stvoření a hodlá teprve vzniknout. Proti ní stojí ve vývoji opožděné andělské bytosti, moci zla, vysoko stojící v hierarchickém řádu. Vzhledem k intenzitě a dalšímu působení prvního a zmíněného druhého pádu do hříchu, neukáže se veškeré naše snažení o pravdu a lásku na dlouho jako bezmocné? Jako jeden ze zasvěcených do tajemství zla, vyslovuje se k této situaci Pavel slovy: *Oblecte plnou Boží zbroj, abyste mohli odolat d'áblovým svodům. Nevedeme svůj boj proti lidským nepřátelům, ale proti mocnostem, silám a všemu, co ovládá tento věk, proti nadzemským duchům zla.*⁶

Nepotřebovali bychom s ohledem na tuto nadlidskost zla nejen ideální obraz dobra, nýbrž také nadlidského, téměř božského a bytostně nás vedoucího průvodce, který by při nás stál, dodáváje nám sílu při hledání pravdy a dobra?

Křesťanství připisuje božství všudypřítomnost; ale také zlo je všudypřítomně v záloze a vystupuje den co den z našeho nitra,

6 Efezským 6, 11-12

nebo nás ohrožuje zvenčí. Naproti tomu potřebuje takto bojem obklopený a o svoji seberealizaci zápasící člověk také každodenní povzbuzení. Nenajde-li ho v denní modlitbě, tak je snad také může nalézt v meditativním styku s průpovědí, například se slovy Rudolfa Steinera, kterými ukončíme tuto kapitolu:

*Dej, ó Duchu světů, abychom byli opravdu proniknuti
smýšlením duchovně chápajícím,
abychom neopomněli to,
co může být Zemi ke spáse,
a k Zemi pokroku,
na Luciferu a Ahrimanu
v pravém smyslu vyvzdorováno!*

*1**